4. Buttlerowa D. (1978) Rozwój semantyczny wyrazów polskich, Warszawa, 275 p.
5. Dobrolozha H. (2012) Kontsept oko yak vidobrazhennia ukrainskoi etnosvidomosti i svitobachennia. Frazeolohiia i movna hra. Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu im. V. Vernadskoho, 25 (3), p. 205-210
6. Kovačević B. (2012) Hrvatski frazemi od glave do pete. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 381 p.
7. Krasnowolski A. (1905) Przenośnie mowy potocznej, Warszawa.
8. Lenets E. (2007) Konventsionalnyie frazeologizmyi s somatizmami v sovremennom frantsuzskom yazyke. Grodno: GrGu, 143 p.
9. Nazarov O. (1973) Sopostavitelnyiy analiz somaticheskikh frazeologizmov v russkom i turkmenskom yazykah: Avtoref. dis. kand. Ashhabad, 26 p.
10. Shanskiy N. (1985) Frazeologiya sovremennogo russkogo yazyika. Moskow: Vysshaya shkola, p.103-110.
11. Skorupka S. (1967-1968) Słownik frazeologiczny języka polskiego, t. I-II, Warszawa.
12. Uzhchenko V., Uzhchenko D. (1998) Frazeolohichniy slovnyk ukrainskoi movy. – Kyiv: Osvita, 224 p
13. Vakk F. (1964) O somaticheskoy frazeologii v sovremennom estonskom literaturnom yazyike: Avtoreferat dis. kand. filol. nauk. – Tallin, 30 p.
14. Vorobeva L. (2015) Natsionalno-kulturnaya spetsifika frazeologizmov s komponentom glaz v russkom i litovskom yazyikah. Vestnik Pskovskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya "Sotsialno-gumanitarnyye nauki", p.145-148.

Строкаль О.

к.ф.н., доц. Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Strokal O.

PhD., Associate Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

РІДНА ЗЕМЛЯ У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ОЛЕКСІЯ ДОВГОГО

THE NATIVE LAND IN OLEKSI DOVHYT'S LINGUISTIC VIEW OF THE WORLD

У статті з'ясовано, що основним компонентом картини світу особистості є певні уявлення про дійсність, які у людській свідомості оформлені у вигляді понять. У межах картини світу визначено таку основну величину, як «концепт». Концепт інтерпретується в дослідженні як певна форма репрезентації і осмислення знань у свідомості людини. Зазначено, що об'єктом лінгвістичних досліджень є специфічні мовні форми вираження понять і уявлень, які в художньому тексті виражають авторське осмислення дійсності. Такі мовні одиниці виконують дві функції – представляють авторське світобачення і формують світобачення читача, впливаючи на нього. У поетичній мові Олексія Довгого світогляд його ліричного героя відображено низкою лексем, які позначають групи реалій, що пов'язані з образом рідної землі. У концептуальній картині світу ліричного героя автора цей образ виступає сакральним локусом, місцем, багатим славною історією, наповненим прекрасними людьми, місцем, де для автора на тлі незайманої природи поєдналися історія і сьогодення. У деяких поетичних контекстах автор сакралізує образ рідної землі за допомогою низки одиниць на позначення явищ довкілля, які описують зовнішні вияви певних об'єктів природи, певні їхні просторові характеристики з метою максимально точної їхньої візуалізації.

Ключові слова: концепт, земля, концептуальна картина світу, ліричний герой.

The article found that the main component of a person's view of the world are certain ideas about reality, which are formed in the mind of man in the form of concepts. Within the view of the world, such a basic value is defined as a «concept». The concept is interpreted in the study as a certain form of representation and understanding of knowledge in the mind of man. It is stated that the object of linguistic research is the specific linguistic forms of expression of concepts and ideas that express in the artistic text the author's understanding of reality. Such linguistic units have two functions – representing the author's worldview and shaping the worldview of the reader, influencing him. In the OleksiiDovhyi's poetic language the outlook of his lyrical hero is represented by a series of tokens that denote groups of realities related to the image of his native land. In the conceptual view of the world of the author's lyrical hero, this image is a sacred locus, a place rich in glorious history, filled with beautiful people, a place where history and the present are combined for the author against the backdrop of untouched nature. In some poetic contexts, the author sacralises the image of the native land by means of a series of units for the

designation of environmental phenomena, which describe the external manifestations of certain objects of nature, their spatial characteristics in order to maximize their visualization.

Key words: *concept, earth, conceptual view of the world, lyrical hero.*

*І таку тебе я возвеличу
І безсмертя дам твоїм устам.
Я тебе нікому не позичу
І нікому в світі не віддам
(Олексій Довгий «Україні»)*

Ведучи мову про особливості відображення людського буття у певній концептуальній картині світу особистості, зауважимо, що значним і вагомим, по-суті, основним компонентом такої картини, такого світобачення, є відповідні поняття, сформовані на основі уявлень про реалії дійсності, їхніх оцінок та характеристик. Такого типу уявлення самі по собі не є, певна річ, об'єктом лінгвістичного дослідження – для мовознавця, у першу чергу, важливе їхнє матеріальне втілення у мові. Остання, проєктуючись на свідомість та самосвідомість, утворює певні ментально-лінгвальні сутності або лінгвокогнітивні одиниці (чи концепти), які використовує людина.

Відомо, що розвиток досліджень, присвячених проблемам концептуальної лінгвістики у закордонному та вітчизняному мовознавстві, є дуже потужним, про що свідчить значна кількість відповідних студій. Так, у наукових доробках А. Вежицької, І. Голубовської, В. Жайворонка, О. Кубрякової, Т. Радзієвської, Н. Слухай та Ю. Степанова висвітлено засадничі положення, пов'язані із такими одиницями, як «концепт» і «поняття», вивчено основні підходи до аналізу концепту, досліджено його тлумачення та принципи. Що стосується проблеми розуміння поняття «концепт», то найбільш доречним, вважаємо, є погляд на нього Н. Слухай як на «форму репрезентації знань у свідомості людини» [Slukhai 2011: 10]. Зауважимо, що саме ці форми та зв'язки між ними, усвідомлюючись індивідом як такі, виступають основними компонентами його

концептуальної картини світу. Власне художній текст постає особливим формою репрезентації взаємозв'язку культури і мови, він (текст), по-суті, виявляє себе як індивідуально-авторське осмислення культурно-мовної реальності, у якому низка мовно-художніх засобів постає не лише певним експлікантом авторського (художнього) бачення її, але, що природно, має суттєвий вплив на осмислення такої реальності читачем, формуючи його індивідуально-мовну картину світу.

У контексті дослідження авторської мови художньої літератури індивідом постає так званий ліричний герой. Звернімо увагу на те, що особливості світогляду саме ліричного героя в художньому тексті представлено у поняттях, оцінках та його діях, які експліковані у відповідних мовних конструкціях.

Вивчаючи мовне багатство поезії Олексія Довгого, помічаємо, що одними з найчастотніших мововживань виступають одиниці на позначення різного штибу художніх образів концепту ЗЕМЛЯ. Образ *рідної землі* концептуальної картині світу ліричного героя автора виступає сакральним локусом, місцем, багатим славною історією, наповненим прекрасними людьми, місцем, де для автора на тлі незайманої природи сплелися історія і сьогодення. Досить показовим є те, що збірку поезій «Дереворити» відкриває вірш «**Я прийшов звідтіля**» [Dovhyi 2009,3: 19], у якому, як на полотні художника, зображено незайману, ідилічну природу та період історичних випробувань.

Так, образ рідної землі як сакрального локусу, початку всього сущого для автора виражено такими лексемами-номінаціями реалій природи, як «гай», «ліс», «озеро», «луки», «трава», «роси», «спів» (пташиний), численними номінаціями реалій рослинного світу, пор.: «**Я прийшов звідтіля, // де в гайх туманіють озера, // Де з рушницею в ліс // Йде щоранку старий лісовик, // Де на луках трава // Вабить роса мизелено пера // І до співу пташиного // Кожен ще змалечку зник...**», – звернімо увагу на те, як автор посилює художній вияв зазначених образів, уживаючи для номінації їхніх атрибутів епітети із семантичною вказівкою на явища

природи чи асоціативно пов'язані із нею ознаки (*туманіти, зеленоперий*). Доповнює аналізований локус уведений автором образ Великого Батька, виражений відповідними мовними одиницями (*старий лісовик*), контекстуальну гармонійність якого забезпечено лексемою на позначення професії, пов'язаної зі зображуванним ландшафтом. Подекуди, метафорично описуючи образ рідного краю лексемами-носіями акустичної семантики (*де співається...пісні батькової мотив*), автор доповнює його лексемами на позначення природних процесів (*колоситися*), асоціативно пов'язаних із українськими природними реаліями, актуалізуючи додатково дві основні ознаки-маркери українського народу: 'співучий' та 'працьовитий', порівняймо: «Знов на Сосницю серце проситьсся, // знову хилитьсся до гаїв, // де співаєтьсся і колоситьсся // пісні батькової мотив...» [Dovhyi 2009, 2: 219].

Досить тісно із зазначеним вище образом рідної землі як колиски сущого пов'язаний образ рідної землі як локусу, у якому сконцентровано надзвичайно великий і славний історичний спадок. Часто-густо такий образ експлікує та увиразнює низка одиниць на позначення явищ природи (*проміння, завія, росинка*), рослинного світу (*каштан*), порівняймо: «**Проміння** отут завія. // Дивлюся не надивлюсь. // Навколо вирує Київ, // А тут ще князівська Русь...» [Dovhyi 2009, 3: 22], – бачимо, як митець завдяки лексемам-номінаціям явищ природи візуалізує перед очима читача-реципієнта динамічну пейзажну мініатюру столиці Русі, увиразненувербативом «*вирувати*». Уведення в контекст одиниць-номінацій реалій рослинного світу (*каштани*) та міфології (*титани*) поруч із лексемою на позначення акустичних характеристик «*мовчати*» та адвербативом «*врочисто*» дозволяє поетові максимально посилити вагомість героїчного спадку рідної землі в картині світу ліричного героя: «**Врочистомовчатькаштани. // Росинки** на їх плечах. // **Минулих віків титани** // **Встають у моїх очах!**» [Там само].

Період випробувань рідної землі, метафорично експлікований лексемою на позначення природного водного об'єкта «*болото*», сприймається поетом

водночас і як деструктивний, виражений ядерними та біляядерними семами лексем «смерть», «бій», «рана», і як час героїзму, семантичну вказівку на який мають лексеми та сполуки слів «легенда», «славні діла», порівняймо: «... Де ще й досі, як відгуки **бою**, // Не змовкають **легенди** // Про **славні діла** партизан. // Де стояли на **смерть**, // Щоб не стала Вкраїна рабою, // Зимували в **болотах** // І кров'ю стікали від **ран**...», – звернімо увагу на трансформацію експресивної конотації фразеологізму «стікати кров'ю», який поруч із фразеологізмом «стояти на смерть», реченням «Щоб не стала Вкраїна рабою» та означеними вище лексичними одиницями змінює її акцент із деструктивно-песимістичного на конструктивно-героїчний. Зауважимо, що образ рідного краю як краю героїчного, краю, що має славу історію, доповнюють лексеми на позначення виразно національно маркованих реалій рослинного світу (напр. *вишня*, *черемшина*), ужиті в контексті з відповідними одиницями-маркерами ландшафтних (*низина*, *вершина*), часових (*минулий*) та просторових особливостей (*далекий*): «З того **далекого**, з того **заснулого** // Приходять згадки життя **минулого**. // І над **низинами** і над **вершинами**... // Стають під **вишнями**, під **черемшинами**...» [Dovhyi 2009, 2: 102].

У поезії «Ходімте в край, де ще живуть лелеки...» [Dovhyi 2009, 3: 2] аналізований художній образ виразно доповнено лексичними одиницями на позначення власне самого локусу (*край*), птахів (*лелека*, *півень*, *птиця*, *зозуля*), звірів (*тур*), явищ природи (*сік землі*, *росинка*), рослин та їхніх частин чи атрибутів (*кора*, *дерево*), ландшафтних елементів (*джерело*, *сад*, *гай*, *вода*), порівняймо: «Там древні **тури** ще з часів Бояна // Живуть і воду п'ють із **джерела**<...> Там ще справляють свято Маковія // **Дерева**, **птиці**, люди і **сади**. // Там із **гаїв** зеленої завії // Вночі приходять мавки до **води**...».

Образ рідної землі як об'єкт поклоніння для поета, ідеальний локус його буття, умістилище чеснот представлений низкою лексем на позначення реалій довкілля у поезії «Провінція» [Dovhyi 2009, 3: 30]: «Радію **птахи** і

травиці я, // Весняні повіви ловлю. // Моя уславлена провінціє, // Як ніжно я тебе люблю. // Твоїх **небес** блакить зарошену, // Твою природну силу слів, // Твою нічим не прихорошену // Красу **городів і полів...**», – звернімо увагу на те, як поет майстерно поєднує лексеми на позначення природних об'єктів, що належать до різних шарів організації поетичного простору його концептуальної картини світу. Зокрема можемо спостерегти відповідну кореляцію між лексемами на позначення птахів і рослин (*птах* – *травця*), та просторово-рельєфних реалій (*небеса* – *городи, поля*).

У деяких випадках образ *рідної землі* сакралізується автором шляхом уживання низки одиниць на позначення явищ довкілля, які описують зовнішні вияви певних об'єктів природи, певні їхні просторові характеристики з метою максимально точної їхньої візуалізації. Так, у поезії «**Богуслав**» [Dovhyi 2009, 3: 149] зустрічаємо групу лексем на позначення явищ довкілля та об'єктів природи / елементів ландшафту (*плеса, Рось, леза, колосся, пагорби* та ін.), які поруч із лексемами-атрибутами (*синій, зелений, гострий, схилений, людяний, славний* та ін.) створюють неперевершену барвисту візуалізацію сакрального локусу, порівняймо:

*У Богуславі синіплеса.
За Богуславом синя Рось.
Ялинзеленігострілеза
Помежи схиленихколось.
О земле, людяна і славна,
Чарівне місто і село...*

Звернімо увагу, що із рідною землею у концептуальній картині світу поета досить тісно пов'язаний образ *слова*, наділений митцем різного плану флористичними характеристиками (*пахучий, рости, перезвучений*), – «*На цих-от пагорбах кленових, // Де всіх віків улігся прах, // Росте твоє пахучеслово // На перезвучених вітрах...*» та сакральний образ *сонця* як елемента просторово-часового континууму, вербалізованого відповідними номінаціями реалій ландшафту (*покоси, луки*) та часового відтинку (*ранок*)

– «*А там, де стеляться покоси // На луках в ранок молодий, // Зіходить сонце русокосе // Із кришталевої води...*». Асоціативну кореляцію із образом слова у мовній картині світу О. Довгого мають художні образи пророків та кореня внаслідок контекстуальної актуалізації таких семантичних компонентів у структурі відповідних лексем, як ‘той, хто говорить істину’ та ‘істиннеслово’, порівняймо: «**Пророки** там, у **чорногрунті**, // Де зріють **корені** народні» [Dovhyi 2009, 1: 16], – звернімо увагу на уживання митцем номінації ландшафтних реалій «чорногрунтя», яка метафорично відтворює образ *рідної землі*.

Вербалізація патріотичних переживань поета, його надзвичайне захоплення ними та емоційне осмислення має місце в поезії «**Синя діброва. Синя діброва...**» [Dovhyi 2009, 2: 98], де зустрічаємо атипове, однак досить експресивне контекстуально поєднання лексичних компонентів на позначення елементів ландшафту (*діброва*) та його атрибутів (*синій*). Названа сполука слів покликана метафорично, образно і поетично передати масштаби вияву національного свята Покрови, візуалізувати його, напр.: «**Синя діброва. Синя діброва. // Синій усесвіт над вереском трав. // Синя і жовта сьогодні Покрова, // Синя і жовта сьогодні Пора...**», – бачимо, що за допомогою уведення в контекст номінацій на позначення державної української символіки (кольори *синій і жовтий*), оніма «*Покрова*» та лексеми «*усесвіт*» митець забезпечує реалізацію зазначених вище художніх особливостей.

Низку лексем-номінацій явищ природи, які беруть участь у створенні образу плодючої землі, представлено в поезії О. Довгого «**Березень**» [Dovhyi 2009, 3: 346]. Зокрема, це лексеми на позначення власне образу землі (*земля*), явищ природи та пір року (*вітер, весна, Березень*), елементів рельєфу місцевості – (*поле, вода*), рослинного світу (*коріння*), пор.: «*Коли повіє вітер молодий // Над весняною талою землею, // Засяє небо ранньою зорею // Над виспівами поля і води. // Тоді усе натужно із*

коріння // *Пробуджується, дихає, росте...*», – звернімо увагу на введені автором лексеми-вербативи, пов'язані із характеристиками, супровідними природним процесам (*пробуджуватись, дихати, рости*), які надають поетичним образам виразної динаміки та створюють ефект градації з акцентом на останньому компоненті «*росте*» для підкреслення зазначеного вище образу.

Як показує проведене дослідження, мовні одиниці на позначення образу *рідної землі* у художньо-поетичному контексті Олексія Довгого уживаються з метою передачі читачеві низки світоглядних уявлень ліричного героя поета про рідний край, рідну землю як сакральний і незайманий локус, місце, де творилась історія, багата на перемоги та випробування, велич і героїчний подвиг. Таке бачення автором своєї Батьківщини і батьківщини як ніколи актуальне нині і є довершеним зразком відданого патріотизму для сучасників і прийдешніх.

REFERENCES:

1. Voitovych V. (2009) Mify ta lehendy davnoi Ukrainy. Ternopil, 392(in Ukr.).
2. Holikova N. (2017) Kontsept «ZEMLIa» v khudozhnomu dyskursi Pavla Zahrebelnoho. Ukrainska mova, 2, 123–135 (in Ukr.).
3. Dovhyi O.P. (2009) Dotorky blyskavky: Chotyry virshi. Vybrani tvory v chotyrokh tomakh, 1. K., 416 s(in Ukr.).
4. Dovhyi O.P. (2009) Dykhannia vichnosti: Vosmy virshi. Vybrani tvory v chotyrokh tomakh, 2. K., 388 s(in Ukr.).
5. Dovhyi O.P. (2009) Derevo ryty. Vybrani tvory v chotyrokh tomakh, 3. K., 536 s(in Ukr.).
6. Maslova V.A. (2008) Kognitivnaya lingvistika. M., 272 s (in Rus).
7. Slukhai N.V., Snytko O.S., Vilchynska T.P. (2011) Kohnitolohiia ta kontseptolohiia v lnhvistychnomu vysvitleni. K., 367 s(in Ukr.).
8. Franko I.Ia. (1980) Vladazemli v suchasnomu romani, 28, 176–195(in Ukr.).